

THE HUSSERLIANA AS A PHENOMENON. NOTES FOR A HISTORY OF FIGURATIVITY: HUSSERL, HEIDEGGER AND MARION

LA HUSSERLIANA COMO A FENOMEN. APUNTS PER A UNA HISTÒRIA DE LA FIGURATIVITAT: HUSSERL, HEIDEGGER I MARION

Xavier Bassas Vila

Grup d'Estudis Fenomenològics/
Societat Catalana de Filosofia, Espanya
bassas@ub.edu

Abstract: In this paper we state that, up to now, scholars have read the *Husserliana* —that is Husserl's official texts— only partially. This statement must be considered within the History of phenomenology and, more precisely, within the history of Husserlian studies: from Heidegger to Jean-Luc Marion, including Levinas, Ingarden, Sartre, Merleau-Ponty and so on, Husserl's texts have been read only partially. With the exception of some analysis proposed by Derrida —or, nowadays, by Natalie Depraz or Elianne Escoubas—, and as far as I know, all the interpretations of Husserl's texts have considered them just as a support to expose theories or to describe phenomena, but not in themselves, that is, not as *texts*. Our aim here is then to propose a new perspective to to phenomenize *Husserliana* as a *text* and focus precisely on Husserl's *praxis* of writing. Here we will develop specially an analysis of one mode of writing used in Husserl's *praxis* of writing and called: *bildliche Rede*. We will finally compare the results of our analysis to Heidegger's and Jean-Luc Marion's *praxis* of writing.

Key Words: Phenomenology, writing, *Bildlichkeit*.

Resum: Podem afirmar que, fins avui, els investigadors han llegit la *Husserliana* —és a dir, els textos de Husserl publicats de manera oficial— només parcialment. Cal considerar aquesta afirmació en el marc de la Història de la fenomenologia i, més precisament, en el marc de la història del estudis husserlians: des de Heidegger fins a Jean-Luc Marion —més de cent any de fenomenologia—, els textos de Husserl han estat considerats només com a suport per a exposar teories o descriure fenòmens, però no s'han considerat en ells mateixos, és a dir, no com a *textos*. Posant en pràctica l'acció de "llegir fenomenologia" en un nou sentit fort del verb "llegir", aquest article comença identificant els diferents modes de la *praxis* d'escriptura de Husserl. Després ens concentrarem en un d'aquests modes d'enunciació, anomenat "*bildliche Rede*", per desenvolupar així una història de la figurativitat. Finalment, esbossarem una breu comparació dels resultats amb la *praxis* d'escriptura de Heidegger i Marion.

Paraules clau: Fenomenologia, escriptura, *Bildlichkeit*.

"Responsibility of the philosophy", this is the subtitle given to the fourth OPO Congress that took place in Segovia. And it is precisely the notion of "re-

sponsibility” that leads me to write this paper in Catalan. We can point at least two reasons to explain my linguistic choice.

Firstly, I feel a kind of “political and historical responsibility” towards Catalan language, which is not —as it is often said— a minority language because the low number of people speaking Catalan, but Catalan is rather a minoritised language. It is well known that Catalan, as any other language, can develop its own philosophical or phenomenological vocabulary only by practicing philosophy or phenomenology, that is, writing philosophical papers or giving philosophical talks in Catalan. And that is exactly what I am doing in this paper: forcing myself to write about phenomenology in Catalan (despite its little tradition in phenomenology), because this is the only way to develop the philosophical vocabulary of a language.

But, beyond this “political and historical responsibility” that I try to assume here concerning the use of Catalan in Spanish academic circles, there is another reason that compels me to begin my talk by reflecting on this linguistic matter. We could call this second reason a “linguistic responsibility”, that is, the necessity of taking into account the language and the text in itself in any phenomenological analysis that we do. “Taking into account the language and the text in itself” means that we should combine the conceptual analysis and the conceptual content of phenomenological descriptions with a linguistic or textual analysis, that is, an analysis that focuses on the way in which a phenomenological theory or description are constructed, an analysis that focuses then in words and ways of enunciating that are used in the text.

In this sense, we can state that, up to now, scholars have read the *Husserliana* —that is Husserl’s official texts— only partially.

This statement must be considered within the History of phenomenology and, more precisely, within the history of Husserlian studies: from Heidegger to Jean-Luc Marion, including Levinas, Ingarden, Sartre, Merleau-Ponty and so on, Husserl’s texts have been read only partially. With the exception of some analysis proposed by Derrida¹ —or, nowadays, by Natalie Depraz or Elianne Escoubas—, and as far as I know, all the interpretations of Husserl’s texts have considered them just as a support to expose theories or to describe phenomena, but not in themselves, that is, not as *texts*. Two consequences of this cir-

¹ See, for example, Derrida (1972) or the introduction of his translation of *The origine of geometry*.

cumstance must be emphasized here: first, we can state that the *Husserliana* is not really considered or read as a *text*, but rather just as a contingent way of communicating phenomenological results; secondly, we can also verify that whenever a phenomenologist analyzes or writes about language in Husserl's thought, he or she will certainly analyze *theories* about language, for example, the ideality of *Bedeutung*, the signified as opposed to perception, the possibility of a pure grammar, but he or she will never analyze language in itself, that is, the *praxis* of writing in Husserl's text. So, what I am trying to suggest here is that there is an obsessive tendency in Husserlian studies to consider sentences, descriptions and the text itself at a theoretical level, getting rid of the necessary work that can and must be done on the text in itself from a fenomenolinguistic point of view.

To conclude this English introduction, I would like to emphasize that my aim is to transform Husserl's text, the *Husserliana*, into a phenomenon. So, not just to interpret this text by means of a linguistic, stylistic or rhetorical approach, but I would like rather to phenomenalyze it as a phenomenon to be described. I really believe that it will be worth to phenomenological studies to phenomenalyze *Husserliana* as a text that can be described and, then, to give a stronger sense to the verbs "reading" and "writing" phenomenology.

So, the question that arises now is this one: how can we "read" *Husserliana* in this new sense of "reading"? That is, how can we phenomenalyze *Husserliana* as a *text* and not just as a mere tool, as a mere support to communicate theories and descriptions?

*

Doncs bé, començo amb unes consideracions generals:

1. El llenguatge fenomenològic no és una terminologia, no és un llenguatge tècnic com pot ser-ho, per exemple, el llenguatge econòmic, informàtic, etc. El llenguatge fenomenològic no és simplement una llista de paraules o expressions tècniques, sinó que implica una actitud consistent en un "costum antinatural" ("*in jenem widernatürlichen Habitus*") —així ho afirma Husserl mateix en el §3 de la Introducció (*Enleitung*) a les *Investigacions lògiques*. Aquest canvi d'actitud que implica el llenguatge fenomenològic consisteix, més precisament,

en la recerca i el manteniment a l'escriptura i la lectura de la puresa del sentit (la puresa només implica, a l'època de les *Investigacions lògiques*, la no existència empírica), recerca i manteniment de la puresa que provoca una transformació del llenguatge quotidià. En el §10 de la sisena *Meditació cartesiana*, Eugen Fink anomena aquesta transformació amb la paraula alemanya "Verwandlung".

2. Aquesta transformació lingüística necessària pel llenguatge fenomenològic es fa efectiva exercint certa violència sobre el llenguatge quotidià. Husserl ho diu explícitament en el §5 de la primera *Investigació lògica*, quan escriu: "En aquest sentit, ens veiem obligats a fer violència a la llengua, quan es tracta de fixar terminològicament els conceptes pels quals no disposem sinó de termes equívocs" (Hua. XIX/1, §5: 37)². "Der Sprache Zwang antun" (fer violència a la llengua) vol dir aquí: imposar a un enunciat la puresa i univocitat del sentit, és a dir, que el sentit de les paraules no impliqui l'existència empírica de la cosa i que sigui un sentit unívoc, reproduïble exactament en qualsevol circumstància i per qualsevol persona, un sentit estable, presència ideal.

3. Agafem ara l'exemple dels textos husserlians per tal de presentar aquestes consideracions generals d'una manera més concreta. Passem, doncs, a determinar l'estructura textual que emergeix de les *Investigacions lògiques* (que abreujaem *IL*) de Husserl. He identificat tres modes d'escriptura (és a dir, modes d'argumentació, de predicació i de descripció) en aquest text husserlià:

-Primer de tot, podem identificar el mode associat a la descripció pura ("*Reine Deskription*", com diu Husserl al §3 de la introducció a les *IL*). En aquest primer mode el sentit de l'enunciat queda ben establert, no implica en cap moment l'existència empírica d'allò que s'anomena, un sentit que es alhora unívoc i que, per tant, pot ser reactivat per qualsevol persona, en qualsevol lloc i moment (és aquest el sentit de l'expressió husserliana: "*eins fur allemal*", "un cop per sempre"). Husserl considera aquest mode associat a la descripció pura com l'objectiu veritable del llenguatge fenomenològic, car és aquest model el que permet l'operació de "*Reaktivierung*" (reactivació d'un mateix sentit) i obre la possibilitat de la comunitat intergeneracional de fenomenòlegs —que anirà

² Traducció pròpia. La cita completa diu: "Von den anzeigenden Zeichen unterscheiden wir die bedeutsamen, die Ausdrücke. Den Terminus Ausdruck nehmen wir dabei freilich in einem eingeschränkten Sinne, dessen Geltungsbereich manches ausschließt, was in normaler Rede als Ausdruck bezeichnet wird. In dieser Weise muß man ja auch sonst der Sprache Zwang antun, wo es gilt, Begriffe terminologisch zu fixieren, für welche nur äquivalente Termini zu Gebote stehen".

acumulant els coneixements resultants de les anàlisis com un "tresor" a través dels temps— i, per tant, obre la possibilitat de la fenomenologia com a ciència estricta.

-Establint una primera tensió amb aquest mode pur, trobem també un mode d'escriptura corrent. Husserl acostuma a assenyalar amb alguna marca textual cada cop que utilitza aquest mode. Només a la primera *Investigació lògica*, trobem fins a 13 frases d'aquest mode de descripció corrent introduïdes per advertències textuales. En efecte, cada cop que apareix una frase adscrita a aquest mode, Husserl llança un avís al lector dient: "*wirklich Sprachen*" (Ibid:28), "*in der gewöhnlichen Rede*" (Ibid: 35), "*in normaler Rede*" (Ibid: 37) "*die gewöhnliche Sprechweise*" (Ibid: 40), "*Die gemeinübliche Rede*" (Ibid), etc.³. En tots aquests casos, Husserl està alertant al lector i dient-li que el sentit de l'enunciat que utilitzarà a continuació no és exacte, unívoc, de sentit exactament reproduïble per qualsevol persona en qualsevol moment, establert d'una vegada per totes, sinó que l'enunciat tindrà un sentit imprecís. Tot i així, l'existència d'aquest tipus d'enunciats d'un mode corrent ajuda en la descripció i argumentació de la recerca, diferenciant-se d'un mode pur i creant així una primera tensió en l'estructura discursiva que construeix la *Husserliana* i, més precisament en aquest cas, les *Investigacions lògiques*.

-Però podem identificar un tercer mode d'escriptura a les *Investigacions lògiques*, sempre que les llegim en el sentit fort del verb "llegir", com ja hem esmentat, és a dir, si analitzem el text com a *text* i no com a mer suport lingüístic per a la comunicació d'idees i teories. Aquest tercer mode d'escriptura s'anomena "*bildliche Rede*". Com ja hem comentat en d'altres ocasions⁴, la traducció de les nocions "*bildlich*", "*Bildlichkeit*", i derivats, no és fàcil. En castellà, Gaos i Morente (2002) tradueixen *die bildliche Rede* per "lenguaje metafórico" a la primera *Investigación lógica* (237, nota); a la tercera *Investigación* tradueixen "*bildlich sprachen*" per "habla[r] metafóricamente" (401, nota); a les *Ideas*, en canvi, trobem dues altres traduccions: al §84 Gaos tradueix "*bildliche Ausdrücke*" per "expresión figurada" i, al §124, "*Bildlichkeit*" és traduït per "expre-

³ D'altres ocurrencies més: "*Ausdrücken, die auf die Sphäre des normalen Interesses*" (Hua. XIX/1: 48), "*die Rede [von der 'Nennung'] gebräuchlich*" (Ibid: 53), "*Ausdrücken, ... des gemeinen Lebens*" (Ibid: 87 i 93), i "*aus unserer Sprache*" (Ibid: 96).

⁴ Vegeu Bassas (2011), consultable via web: http://www.uned.es/dpto_fim/InvFen/InvFen08/pdf/03_BASSAS.pdf, o Bassas (2009).

siones... [con] imágenes”⁵. Sense excloure cap d’aquests possibles sentits de l’expressió “*bildlich*”, el fet textual és que podem identificar moltes expressions figurades, metafòriques o amb imatges en els textos de Husserl. Només a la primera *Investigació*, trobem, per exemple, que Husserl parla de les significacions de proposicions com “l’objecte que es troba ‘al llindar de la nostra ciència’ [*an der Schwelle*]” (Ibid: 5); també parla de les “fonts [*Quellen*]” que la fenomenologia mateixa revela i a les que cal fer “remontar [*entspringen*]” (Ibid: 7) els conceptes i les idees; també utilitza la imatge del “vestit [*Gewande*]” (Ibid: 8) que recobreix els objectes de la lògica, la imatge del “zig-zag [*Zickzack*]” (Ibid: 22) que registra el moviment del mètode i també de l’associació com essent “creadora [*shaffen*]” (Ibid: 36, amb una nota important a peu de pàgina); finalment, Husserl descriu la impleció de la intenció de significació com “una lletra de canvi, per dir-ho així, que ha estat girada sobre la intuïció, i ha estat honorada” [*der Wechsel gleichsam, der auf die Anschauung ausgestellt ist, wird eingelöst*]” (Ibid: 61-62). A totes aquestes ocurrencies, podríem afegir-hi el vocabulari concernit per la “fusió [*Verschmelzung*]”, el “recubriment” [*Deckung*]” o fins i tot la “impleció [*Erfüllung*]”, que reprendrem més avall.

Però aturem aquí l’anàlisi d’aquests tres modes. A l’esquema que s’adjunta al final d’aquest article, es pot veure la figura husserliana del llenguatge fenomenològic que acabo de resumir, comparant-la també amb la figura del llenguatge fenomenològic que es pot identificar a l’obra magna de Jean-Luc Marion, *Étant donné* (1997). Com es pot veure, els tres modes que operen a la figura husserliana són diferents dels tres modes que operen a la figura del llenguatge fenomenològic a l’obra de Marion. Amb aquests breus apunts, en definitiva, es pot començar a entreveure la perspectiva de la nostra lectura, el nostre intent per donar a l’acció “*llegir fenomenologia*” un sentit més fort i per convertir la Husserliana mateixa —com a exemple paradigmàtic— en un fenomen i, per tant, en si mateixa com a quelcom descriptible.

*

⁵ En francès, per exemple, Paul Ricœur tradueix “*bildliche Ausdrücke*” per “*figuré*”, relacionant aquest mode amb el sentit figurat oposat al sentit literal; Jacques Derrida, en el seu famós article titulat “*La forme et le vouloir-dire*”, tradueix *Bildlichkeit* per “*metaphoricité*”, relacionant “*die bildliche Rede*” a la polèmica de la metàfora i la Metafísica; per la seva part, Kelkel, Scherer i Elie tradueixen “*bildliche Rede*” per “*langage imagé*”, relacionant “*bildliche*” amb la capacitat de la consciència de percebre d’una manera específica les imatges, és a dir, la *Bildbewusstsein*.

Aprofundim ara l'anàlisi d'una de les vies que hem obert. Passem, doncs, a centrar-nos en un dels modes d'escriptura identificats per desplegar així, concretament, les possibilitats d'una lectura fenomenolingüística. Provarem de llegir el textos de Husserl —i després, breument, els de Heidegger i de Marion— sota el nou prisma que ens ofereix una de les possibles traduccions del tercer mode identificat, és a dir, el mode "*bildlich*". En línia amb algunes traduccions proposades pels traductors castellans i francesos, la nostra proposta és entendre aquí la "*Bildlichkeit*" com a "figurativitat". Per tant, identificarem i analitzarem les expressions "figuratives" del text husserlià.

En semiòtica, podem donar aquesta definició de "figurativitat": "Serà considerat 'figuratiu' en un discurs tot allò que pugui relacionar-se directament amb un dels cinc sentits tradicionals" (Courtès, 1991: 163)⁶. Per entendre llavors la noció de "figurativitat" al text husserlià, llegim més d'a prop el §21 de la sisena *IL*. Aquest paràgraf es titula "La plenitud de la representació [*Die 'Fülle' der Vorstellung*]" (VI, Hua. XIX/2, §21: 607 et ss)⁷. Husserl hi analitza la correspondència entre intencions de significació i intuïció impletiva en relació amb la representació⁸. Sobre la "plenitud" [*Fülle*] que pot atorgar la impleció intuitiva, llegim: "Com 'més clara' sigui la representació, i més vivacitat tingui, més alt serà el grau de figuració que aconseguirà i més rica serà en plenitud". I Husserl conclou: "L'*ideal de plenitud* l'aconseguirà, segons això, una representació que tinguis en el seu contingut fenomenològic el seu objecte, l'objecte ple i íntegre". D'aquesta citació, podríem extreure una primera hipòtesi: hi ha una sèrie d'equivalències figuratives en aquest paràgraf que estableixen una "lleï de figurativitat". Aquesta lleï seria: més claredat (*Klarheit*), més vivacitat (*Lebendigkeit*) i més figuració (i aquí Husserl utilitza el terme *Bildlichkeit*) corresponen a més plenitud (*Fülle*) en la representació⁹. O dit d'una altra manera: la clare-

⁶ Traducció pròpia: "Sera donc considéré comme figuratif, dans un univers de discours donné, tout ce qui peut être directement rapporté à l'un des cinq sens traditionnels".

⁷ Per la traducció espanyola, vegeu Gaos y Morente (2002: 653). Per a les següents cites, vegeu Gaos y Morente (2002: 654).

⁸ La paraula "plenitud" apareix en el títol entre cometes; las cometes funcionen sempre com una advertència d'un canvi en el mode enunciatiu. En aquest cas, Husserl les utilitza per canviar al mode "*bildlich*".

⁹ En aquesta cita, l'ús per part de Husserl de "*Bildlichkeit*" remet a la idea de figuració. Com més plenitud tingui la representació, més *figurará* les determinacions de l'objecte, fins l'*ideal d'aconseguir* representar l'objecte ple i sencer. Així ho entenen també els traductors francesos, que tradueixen aquí "*Bildlichkeit*" per "*figuration*", en el sentit, doncs, de "fer figura" de l'objecte que es representa. En castellà, Gaos i Morente el tradueixen per "plasticitat", remetent a la idea d'una representació que, com més plena, més presència plàstica tindrà: és a dir, més s'assemblarà a l'objecte representat.

dat, la vivacitat i la plasticitat estan en una relació de proporcionalitat respecte al grau de plenitud de la representació.

Insistim en aquesta lectura: el passatge del §21 de la VI *Investigació lògica* que acabem de llegir no és l'únic que demostra la validesa d'aquesta llei d'equivalències figuratives. En podem trobar d'altres, i no depèn de la posició realista o idealista de Husserl. El §67 de les *Ideen*, per exemple, és també molt revelador pel que fa a la llei de figurativitat que es manifesta als textos husserlians:

Si dirigim la mirada de la investigació a les vivències, aquestes s'oferiran en general en un cert buit i vaga llunyania [*im allgemeinen in einer Leerheit und vagen Ferne darbieten*], que no permeten fixar-les ni singular ni eidèticament. [...] Ara bé, si allò que és vagament conscient, diguem allò que flota obscurament [*das inklar Vorschwebende*] en el record o a la fantasia, ha de lliurar la seva essència pròpia, només podrà lliurar quelcom d'imperfecte; és a dir, allà on només les *intuïcions singulars* que serveixen de base per a l'aprehensió de les essències són d'un grau ínfim de claredat [*von niederer Klarheitsstufe*], també l'aprehensió de les essències, i correlativament allò aprehès, es d'un sentit 'obscur' [*'unklar'*], tenint les seves ombres i les seves imprecisions externes i internes. [...] Es tracta, doncs, de portar a la claredat perfecte d'una proximitat normal [*zur normalen Nähe, zur vollkommenen Klarheit heranzubringen*] allò en qüestió que flota en l'obscuritat fugitiva a dins d'una major o menor llunyania intuitiva [*was jeweils in fließender Unklarheit, in größerer oder geringerer Anschauungsferne vorschwebt*], per a practicar sobre això les respectives i valuosos intuïcions en les quals es donin amb plenitud les essències i les relacions essencials esmentades. (Hua. III, §67, 141)¹⁰

D'aquesta llarga i precisa descripció, fixem-nos en la manera com es descriu. Seguint textualment aquest passatge, podem confirmar i ampliar la "llei figurativa" a Husserl que hem començat a establir al §21 de la sisena *Investigació lògica*. Podem afirmar, doncs, que més claredat, més vivacitat i més figuració equivalen a més plenitud en el compliment intuitiu; però també podem afirmar ara que l'ideal de aprehensió d'essències estableix que més claredat (*Klarheit*), més plenitud (*Fülle*), més proximitat (*Nähe*) i més fixació (oposat a la vaguetat del flotar: *vorschweben*) impliquen proporcionalment un major determinació de l'essència apreheua. D'altra banda, trobem que el text husserlià oposa a aquestes primeres nocions aquestes altres: l'obscuritat (*Unklarheit*), el

¹⁰ Traducció pròpia.

buit (*Leerheit*), la llunyania (*Fernheit*) i la vaguetat (*Vageheit*), les quals impliquen proporcionalment més imprecisió en l'essència aprehesa.

*

És ben interessant constatar que aquestes lleis figuratives corresponen al règim de la percepció, en el sentit més corrent de la paraula. En efecte, aquesta llei figurativa que regeix la *praxis* d'escriptura husserliana regeix igualment la percepció física humana, on un objecte apareix més "determinat" a mesura que està més il·luminat, més a prop i, fins i tot, més fix i més ple, en el sentit de tenir una forma ben definida¹¹. Aquest domini de la "figurativitat perceptiva" a Husserl potser podria relacionar-se amb els esquemes de proximitat i llunyania dels neoplatònics —caldría fer un estudi llegint d'a prop els textos. Paul Ricœur, en una nota al §67 de la seva traducció de les *Idees I*, al·ludeix als cartesians —especialment a Malebranche— com a precedents històrics d'aquest ús de la metàfora d'allò proper i allò llunyà. Ricœur mateix afirma que aquesta metàfora permet a Husserl d'assenyalar la noció de "graus de claredat", fet que ja es verifica en relació amb el §21 de les *Investigacions lògiques*, essent el límit de claredat la donació en persona, la donació originària en el sentit de l'evidència¹².

Les nocions d'evidència, de donació originària, de representació de l'objecte ple i sencer o de donació amb plenitud de les essències són fonamentals dins de l'edifici conceptual de la fenomenologia husserliana. L'ur caràcter ideal i la relació de totes amb la intuïció són la base argumental de les conegudes anàlisis de Derrida, que posen en relleu el que ell anomena una "metafísica de la presència" a l'obra de Husserl. El seu llibre *La Voix et le phénomène* és clau en els estudis husserlians des de la seva publicació, en 1967, i determina tota la fenomenologia posterior: hi haurà qui vulgui salvar Husserl de la condemna derridiana, i també d'altres que titllaran la fenomenologia d'irrecuperable pel seu ancoratge en la metafísica. El que ens interessa, però, és deixar palès que la nostra lectura aquí complementa certes anàlisis en aquesta direcció i consta-

¹¹ Exemple respecte a la dialèctica ple/buit: si veiem un globus desinflat en forma de Micky Mouse, no sabrem potser ni que és un globus ni quina és la seva forma; ara bé, quan estigui "ple" d'aire, sabrem que és un globus i que té forma del famós ratolí de Disney.

¹² Vegeu Husserl (2003): §67, 217.

ta com la presència, l'evidència, la donació originària queden associades figurativament en els textos husserlians no només a la llum i la vivacitat —Derrida mateix ja ho havia advertit—, sinó també a la fixació, a la proximitat, a la plenitud (en oposició al flotar, a la llunyania, al buit). L'establiment d'una història de la figurativitat pot completar —confirmar o complexificar— la història de la metafísica, les genealogies i filiacions de Husserl i d'altres pensadors.

Ara bé, siguin quines siguin les filiacions històriques que haguem de traçar en el cas de Husserl (Plató, els neoplatònics, Malebranche, etc.), el que sí podem afirmar és que la "Llei de figuració perceptiva" que funciona a Husserl ja no funciona a d'altres filòsofs posteriors com, per exemple, el seu deixeble immediat més destacat, Heidegger. A la *Carta sobre l'Humanisme*, la pregunta per l'ésser es descriu efectivament amb una altra llei de figurativitat:

Però l'ésser, què és l'ésser? L'ésser "és" ell mateix. Això és el que ha d'aprendre a experimentar i a dir el pensar futur. L'ésser no és ni déu ni un fonament del món. L'ésser està essencialment més lluny que tot ens i, alhora, està més a prop de l'home que tot ens, ja sigui aquest ens una roca, un animal, una obra d'art, una màquina, un àngel o déu. L'ésser és allò més proper. Però la proximitat és el que més lluny roman de l'home. (1976: 331)¹³

Sembla que la pregunta per l'ésser ha trencat, doncs, l'espai perceptiu que regeix la figuració de la fenomenologia husserliana: la proximitat i la llunyania no s'exclouen. La tasca del "pensar futur" ja no consisteix a apropar-se les essències per fixar-les i veure-les més clares, sinó en entendre que pensar la qüestió de l'ésser implica assumir que lluny i a prop ja no s'exclouen en un pla ontològic: "L'ésser és allò més proper. Però la proximitat és el que més lluny roman de l'home", escriu Heidegger. A d'altres textos s'evidencia igualment que la ruptura de la llei de "figuració perceptiva" que encara regeix a Husserl és un tema fonamental del pensament heideggerià. Per exemple, al començament de la conferència titulada "*La cosa*", trobem una llarga reflexió sobre l'escurçament de distàncies provocat pels avenços de la tècnica com, per exemple, la ràdio o l'avió: "L'ésser humà recorre els trossos més llargs en el temps més curt. Deixa enrere les més llargues distàncies i, d'aquesta manera, posa davant seu, a una

¹³ Vegeu la nota de Heidegger de l'edició de 1949 a "més lluny". Tradueixo en català de l'alemany amb l'ajuda, però, de la traducció castellana ja publicada de Cortés i Leyte (2006: 39).

distància mínima, la totalitat de les coses” (1954: 157). Ara bé, el pensament de Heidegger sobre “la cosa” requereix trencar amb aquesta llei de figurativitat basada en una equivalència entre “escurçar distàncies” i “proximitat”. En aquest sentit, precisament, Heidegger continua escrivint:

Ara bé, aquesta ràpida supressió de les distàncies no comporta cap proximitat; perquè la proximitat no consisteix en la petitesa de la distància. [...] Una distància petita ja no és proximitat. ¿Què es la proximitat quan, malgrat la reducció dels trossos més llargs a les distàncies més curtes, segueix estant absent? ¿Què és la proximitat si la incansable supressió de les distàncies l’ha arribat fins i tot a descartar? ¿Què és la proximitat quan, amb la seva absència, roman també absent la llunyania? (1954: 157)¹⁴

Aquestes breus anàlisis, tal i com les hem esbossades aquí, podrien oferir-nos una millor comprensió de la ruptura filosòfica entre Husserl i Heidegger, manifestant-la sota una altra llum i obrint així la possibilitat de pensar una nova “història” de la filosofia a partir de la figurativitat. I potser també ens oferiran un criteri per avaluar què va guanyar/perdre el pensament occidental, com va canviar, quan va passar a preguntar-se per l’èsser implicant una altra figurativitat que no és la perceptiva. Se’ns obren moltes preguntes i algunes respostes en aquest sentit. Sorprèn, d’entrada, que el conegut teoriticisme de Husserl expressi la tasca del pensament amb una llei de figurativitat perceptiva que tothom experimenta quotidianament en la seva vida (“Es tracta, doncs, de portar a la claredat perfecte d’una proximitat normal [*zur normalen Nähe, zur vollkommenen Klarheit heranzubringen*]”: és a dir, més claredat (*Klarheit*), més proximitat (*Nähe*) i més fixació impliquen proporcionalment un major determinació, com quan ens apropem un objecte als ulls, l’il·luminem més, l’agafem bé perquè no es mogui i, així, el veiem millor); mentre que, d’altra banda, l’interès de Heidegger per la facticitat —reduint així la “teoria” a una modalitat derivada de l’existència— resulta que acaba expressant la tasca del pensament amb una llei de figurativitat que xoca, paradoxalment, contra la nostra vivència quotidiana (allò més a prop és allò més llunyà: “la proximitat és el que més lluny ro-

¹⁴ Per la traducció castellana, vegeu Barjau (1994: 143-144). Avançada ja l’anàlisi, Heidegger precisa en aquest sentit la proximitat posant-la en relació amb la Quaternitat: “La cosa fa cosa. Fent cosa fa romandre terra i cel, divins i mortals; fent romandre, la cosa apropa uns a altres als Quatres en llurs llunyanies. Aquest portar a prop és l’apropar. Apropar és l’essència de la proximitat. La proximitat apropa allò llunyà, i ho apropa en tant que llunyà. La proximitat conserva (en la seva veritat) la llunyania.” (Heidegger, 1954: 170; Barjau, 1994: 154).

man de l'home"). El pas d'un pensador a l'altre s'ha explicat com el pas de la teoria eidètica a l'estudi de l'existència, com el pas de la filosofia científicista a l'hermenèutica, etc. Ara bé, per què la pregunta per l'ésser segons Heidegger trenca la llei de figuració perceptiva que encara serveix a Husserl? A més del binomi proximitat-llunyania, ¿trenquen també les descripcions de Heidegger amb els binomis figuratius ple-buit, fix-flotant? I respecte a la claredat-obscuritat, què caldria dir sobre la *Lichtung*? A quins límits del pensament i del llenguatge ens porta l'ontologia heideggeriana?

En relació amb Husserl, el pensament de Heidegger té un interès especial per la relació directa i enrevessada que estableix amb ell. Ara bé, Heidegger no és l'únic, evidentment, que trenca en el segle XX les lleis de figuració perceptiva per descriure la tasca i l'objecte del pensament. Si passem ara a l'actualitat de la fenomenologia, ens trobem que un dels seus darrers representants importants, Jean-Luc Marion, desplega en el seu pensament una llei figurativa diferent tant de Husserl com de Heidegger. A Marion, hi ha un trencament de la figuració perceptiva que s'expressa, però, de manera diferent que a Heidegger. Seguim així esbossant una història de la figurativitat, afegint tot seguit un altre exemple.

Per determinar la llei de figurativitat que opera a Marion, agafarem com exemple paradigmàtic la seva noció de "fenomen saturat", que tant d'èxit ha tingut dins i fora dels cercles fenomenològics. El fenomen saturat és un tipus de fenomen en el qual la intuïció sobrepassa la intenció de significació, de tal manera que es produeix un excés d'intuïció, una saturació intuïtiva de la intenció. Dins de la tòpica de fenòmens que Marion construeix a la seva obra magna titulada *Étant donné* (1997: §23), el fenomen saturat ocupa un lloc privilegiat i ve caracteritzat efectivament per una quantitat saturant d'intuïció que contrasta, d'una banda, amb els fenòmens de "dret comú" (els fenòmens quotidians que tenen un grau d'intuïció que no arriba a omplir la intenció de significació: un got per beure, una taula quan l'utilitzem, el telèfon per comunicar-se, etc.) i, d'altra banda, amb els fenòmens "pobres d'intuïció", que només requereixen un mínim d'intuïció per a la seva fenomenalització (és el cas de les idealitats matemàtiques, per exemple, que es fenomenalitzen només amb la intuïció pura de l'espai, sense colors, materials, etc.).

Deixarem al marge la relació del fenomen saturat amb les descripcions dels fenòmens a Husserl (encara que sigui una relació directa i important per enten-

dre el projecte de Marion), així com llur funció dins del pensament del fenomenòleg francès. El que ara ens interessa és concentrar-nos en la fenomenalització del fenomen saturat per constatar que la descripció que Marion en proposa conté una sèrie de nocions que constitueixen una altra llei figurativa ben particular. En efecte, el fenomen saturat es manifesta com un excés d'intuïció que rabassa la plenitud intuïtiva. Seguint les descripcions que en dona Marion, podem veure que aquest excés intuïtiu es presenta així mateix com un excés de claredat:

Perquè el fenomen saturat, per l'excés d'intuïció en ell, no pot ser suportat per cap mirada a la seva mida ("objectivament"), només es percep ("subjectivament") per la mirada sota el mode negatiu d'una percepció impossible —exactament, l'enlluernament. (Ibid: 286)¹⁵

L'enlluernament és conseqüència, doncs, de l'extrema claredat que provoca la saturació intuïtiva. Els binomis figuratius en les descripcions de Marion coincideixen, fins aquí, amb la corresponent llei de figuració perceptiva de Husserl. En efecte, si en aquest vèiem que més claredat és més plenitud, la conseqüència lògica és que un excés de plenitud comporti un excés de claredat, és a dir, l'enlluernament. La *praxis* d'escriptura de Husserl i de Marion coincideixen, fins aquí, figurativament. Ara bé, el punt important és que l'excessiva claredat i plenitud del fenomen saturat no comporta un excés de determinació del fenomen mateix (podríem dir, una "determinació excessiva"), ni un excés de proximitat (una "proximitat excessiva"), sinó que comporta al contrari una *distància* irreductible respecte al coneixement del subjecte, distància que implica alhora una *indeterminació* fonamental. Aquesta distància irreductible respecte al coneixement del subjecte i la conseqüent *indeterminació* corresponen, de fet, al caràcter "paradoxal" del fenomen saturat —tal i com afirma Marion a l'obra ja citada, *Étant donné*— i al seu caràcter d'esdeveniment¹⁶. La llei de figuració que estableixen les descripcions marionanes quedaria, doncs, així: un excés de llum

¹⁵ Traducció espanyola, Bassas (2008: 335).

¹⁶ La consideració dels fenòmens saturats com a esdeveniments ja es troba també clarament expressada a la seva obra de 1997, *Étant donné*. Ara bé, a Marion (2011), l'equivalència entre fenòmens saturats i esdeveniments es fa més palesa perquè Marion redueix la tòpica de tres tipus de fenòmens que apareixia a *Étant donné*, i que ja hem descrit més amunt (fenòmens pobres d'intuïció, fenòmens de dret comú, fenòmens saturats), per quedar-se'n només amb dos tipus: objectes i esdeveniments —així, els fenòmens saturats es donen com a esdeveniments.

i un excés de plenitud intuïtiva comporta una distància irreductible i una indeterminació fonamental del fenomen respecte al coneixement del subjecte.

En definitiva, la *praxis* d'escriptura de Marion revela —com a mínim en la descripció del fenomen saturat (que és el punt clau de l'arquitectura del seu pensament)— una llei figurativa diferent de la que es manifesta als textos husserlians: en aquest cas, no s'estableix una proporcionalitat entre més determinació, més llum, més proximitat, més plenitud. Les preguntes que formulem són les següents: podríem dir que aquesta figurativitat manifesta a la *praxis* d'escriptura de Marion és una figurativitat teològica? Comparteix la descripció del fenomen saturat la mateixa llei de figurativitat que el Déu de certs teòlegs? Quina llei de figurativitat extrauríem de Dionís l'Areopagita, per exemple, si féssim un anàlisi de "les divines tenebres"?

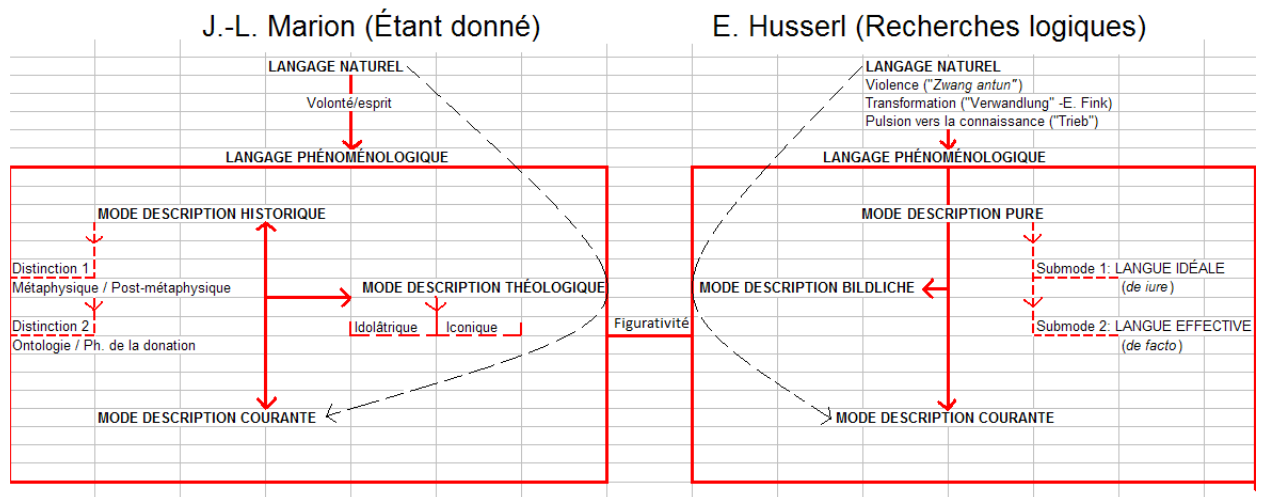
*

PER CONCLOURE. Tota fenomenologia, i tota filosofia en general, figura una imatge del seu pensament, genera descripcions figurades d'allò que en cada cas considera l'objectiu de la seva tasca. Així doncs, tot pensador, en la mesura en què escriu textos, té la seva pròpia llei de figurativitat. Ara bé, per més particulars que siguin unes i altres lleis figuratives, existeixen certes tendències que poden constituir dues grans genealogies històriques: d'una banda, hi ha la llei de "figuració perceptiva" de Husserl (amb tots els seus precedents des de la filosofia grega fins els seus descendents en la filosofia de la ciència i analítica) i, d'altra banda, la "ruptura" de la figuració perceptiva que hem descrit breument amb Heidegger i Marion (també amb tots els seus precedents possibles i futurs seguidors). Les lleis de figurativitat que hem extret de Husserl, i que hem començat a esbossar a Heidegger i Marion, ens poden oferir noves perspectives sobre llurs pensaments, poden obrir noves relacions per pensar d'una altra manera la història de la metafísica, la història de la filosofia. Sembla, però, que totes aquestes qüestions sobre la *praxis* d'escriptura de la fenomenologia —i de la filosofia en general— s'han descurat en el estudi fenomenològic. Pocs investigadors han tingut en compte el *text* mateix, la seva construcció, els seus diferents modes d'escriptura. I, tanmateix, la història de la figurativitat és la història fonamental de l'escriptura del pensament i de la figuració d'aquest pen-

sament. Quines noves filiacions, quines noves genealogies caldria establir? Cal llegir la fenomenologia en un nou sentit fort del verb *llegir*.

FIGURES DU LANGAGE PHÉNOMÉNOLOGIQUE

JAVIER BASSAS VILA (bassas@ub.edu)

BIBLIOGRAFÍA

- BASSAS VILA, J. (2009): *Le soi dans l'écriture de Husserl. La 'bildliche Rede' et la comme-thèse*, en J. Leclercq i N. Monseu, *Phénoménologies littéraires de l'écriture de soi*, Ed. de l'Université de Dijon.
- (2011): "Políticas textuales. Análisis de fenomenología lingüística aplicado al texto husserliano", *Investigaciones fenomenológicas*, 8 (2011), 45-59. (Disponible en: http://www.uned.es/dpto_fim/InvFen/InvFen08/pdf/03_BASSAS.pdf).
- COURTÈS, J. (1991): *Analyse sémiotique du discours. De l'énoncé à l'énonciation*, Paris, Hachette.
- DERRIDA, J. (1972): "La forme et le vouloir-dire", en *Marges -de la philosophie*, París, Minuit.
- HEIDEGGER, M. (1954): *Das Ding*, en *Vorträge und Aufsätze*, 5ª edición, Pfullingen, Verlag Günther Neske. Trad. esp. de Barjau, E. (1994): *La cosa*, en *Conferencias y artículos*, Barcelona, Ediciones del Serbal.
- (1976): *Brief über den Humanismus*, Frankfurt, Vittorio Klostermann. Trad. esp. de Cortés, H. y Leyte, A. (2006): *Carta sobre el humanismo*, Madrid, Alianza.
- HUSSERL, E. (2002): *Logische Untersuchungen*, Hua. XIX/1 i XIX/2. Trad. esp. de Gaos, J. y Morente, M. G. (2002): *Investigaciones lógicas*, Madrid, Alianza.
- *Idées directrices pour une phénoménologie*, París, Gallimard, col. Tell.

MARION, J.-L. (1997): *Étant donné. Essai d'une phénoménologie de la donation*, París, PUF, col. Épiméthée. Trad. esp. de Bassas, J. (2008): *Siendo dado. Ensayo para una fenomenología de la donación*, Madrid, Ed. Síntesis, col. Perspectivas.

— (2011): *Certitudes negatives*, París, Grasset.